

ΜΗ ΛΕΚΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ:

γνώρισμα της προσωπικότητας ή ασκήσιμη συμπεριφορά;

Μη λεκτική συμπεριφορά εκπαιδευτή-εκπαιδευομένου

ΜΗ ΛΕΚΤΙΚΑ ΚΑΝΑΛΙΑ

- Κινήσεις του εκπαιδευτή μέσα στην αίθουσα-απόσταση από εκπαιδευομένους
- Κινήσεις των χεριών και του σώματος
- Οι κινήσεις και η στάση του σώματος
- Έκφραση και μορφασμοί του προσώπου
- Οπτική επαφή και επικοινωνία
- Φωνή του εκπαιδευτή
- Σιωπή του εκπαιδευτή-διαστήματα παύσεων
- Εξωτερική εμφάνιση εκπαιδευτή
- Λεκτική και μη λεκτική επικοινωνία: συνδυασμός-διαφορές
- Καλλιέργεια συναισθηματικού κλίματος στην ομάδα μάθησης
- Μη λεκτικά κανάλια: ταύτιση-αντικρουόμενα μηνύματα

- Μη λεκτική συμπεριφορά: σκοπιμότητα της άσκησης
- α. μαθαίνεται στο πλαίσιο της επικοινωνίας των ανθρώπων,
- β. γνώση των μυστικών της αποτελεί κίνδυνο για τον άνθρωπο
- Μη λεκτική συμπεριφορά και αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας: εμπειρικά δεδομένα
- Ενθουσιασμός και εκφραστικότητα του εκπαιδευτή: πρόκληση της προσοχής και του ενδιαφέροντος του εκπαιδευομένου
- Μη λεκτική συμπεριφορά και περιεχόμενα διδασκαλίας
- Μη λεκτική συμπεριφορά και αυτοέλεγχος του εκπαιδευτή
- Ασυμφωνία μη λεκτικών σημάτων μεταξύ τους
- Άσκηση της μη λεκτικής συμπεριφοράς: δυνατότητα ή ουτοπία;

- Οι κινήσεις των χεριών και του σώματος
- * Κινήσεις που συνοδεύουν τον λόγο και περιγράφουν, οργανώνουν και υποστηρίζουν το περιεχόμενό του.
- * Κινήσεις που εκφράζουν συναισθήματα.

- Από τις κινήσεις των εκπαιδευομένων μπορεί ο εκπαιδευτής να διακρίνει αν οι εκπαιδευόμενοι κατανόησαν ή πώς αντιμετωπίζουν ένα πρόβλημα.
- Τα χέρια μπορούν να εκπέμπουν ποικίλα σήματα. Παίρνοντας διάφορες θέσεις και κάνοντας διάφορους συνδυασμούς. Οι κινήσεις των χεριών περιγράφουν όχι μόνον αντικείμενα αλλά και αφηρημένες έννοιες.
- Οι κινήσεις των χεριών δημιουργούν κλίμα συνεργασίας και έχουν θετική επίδραση στον διάλογο.

- Με τις κινήσεις των χεριών του μπορεί ο εκπαιδευτής να κάνει περισσότερο κατανοητό το περιεχόμενο της διδασκαλίας του.
- Οι κινήσεις του εκπαιδευτή ενθαρρύνουν τους εκπαιδευόμενοι, ώστε να ασχοληθούν με το περιεχόμενο διδασκαλίας.
- Οι κινήσεις των χεριών και του κεφαλιού δηλώνουν αν «δίνεται» ο εκπαιδευτής στο μάθημα.
- Δεν οδηγούν όλες οι κινήσεις των χεριών σε θετικά αποτελέσματα(σταυρωμένα χέρια κλπ).
- Τα υποκείμενα με μεγαλύτερες λεκτικές ικανότητες κάνουν περισσότερες κινήσεις.
- Οι κινήσεις των χεριών εξαρτώνται από την προσωπικότητα, αλλά επηρεάζονται έντονα και από το πολιτισμικό περιβάλλον. Αυτό σημαίνει ότι οι εκπαιδευόμενοι εκτιμούν και αποκωδικοποιούν τις κινήσεις του εκπαιδευτή διαφορετικά ανάλογα με το πολιτισμικό τους περιβάλλον.

- Απόσταση και επικοινωνία εκπαιδευτή-εκπαιδευομένου
- Η θέση που θα πάρουν τα υποκείμενα σε μια συζήτηση επηρεάζει όχι μόνον τον ρόλο που αυτά θα παίξουν αλλά και τη σχέση μεταξύ τους.
- Διάταξη των θρανίων-θέση των εκπαιδευομένων-απόσταση από εκπαιδευτικό. Στάσεις και προσδοκίες εκπαιδευτή και εκπαιδευομένων.
- Τρίγωνο(-α) δράσης του εκπαιδευτή. Η συναισθηματική σχέση δεν μετριέται με μέτρα.
- Θέση του εκπαιδευτή: όταν ο εκπαιδευτής τηρεί μεγάλη απόσταση από τους εκπαιδευομένους του, τότε υπάρχει συνήθως ένας μονόδρομος επικοινωνίας. Αντίθετα αν η απόσταση είναι μικρή, τότε ανοίγονται διάφορες δίοδοι επικοινωνίας.
  - 1.πίσω από την έδρα
  - 2. μπροστά από την έδρα
  - 3. μεταξύ των εκπαιδευομένων.

- *Ο εκπαιδευτής κάθεται στη θέση εκπαιδευομένου*
- *Ζώνη ασφαλείας του εκπαιδευομένου: πάνω από δύο μέτρα*
- *Προσωπική ζώνη: 0,50-1.50μ.*
- *Οικεία ζώνη:0.50μ.*
- *Παραβίαση της οικείας ζώνης του εκπαιδευομένου. Ο εκπαιδευτής στέκεται πάνω από τον εκπαιδευόμενο.*
- *Ο εκπαιδευτής πλησιάζει αγχώδη εκπαιδευόμενο.*
- *Το άγγιγμα σε συνδυασμό με το χαμόγελο έχει θετική επίδραση στους εκπαιδευομένους (ασφαλώς να μη θεωρηθεί 'παρενόχληση': αποτελέσματα ερευνών.*
- *Αρχιτεκτονική της αίθουσας: παραδοσιακές και ανοικτές αίθουσες*

- Οι κινήσεις και η στάση του σώματος
- Οι κινήσεις και η στάση του σώματος αποτελούν αυθεντικότερη πηγή πληροφοριών από ό,τι η έκφραση του προσώπου.
- Η κλίση του σώματος προς το μέρος του συνομιλητή μαζί με την οπτική επαφή εκφράζουν συμπάθεια, οικειότητα και προσωπικό ενδιαφέρον.
- Τα ανοιχτά χέρια προδιαθέτουν ευνοϊκά τον συνομιλητή, ώστε να σκεφθεί προσεκτικότερα τις απόψεις του ομιλητή και να τις αποδεχθεί. Ο ομιλητής μπορεί να υποχωρήσει και να μεταβάλει γνώμη, όταν διαπιστώσει ότι ο συνομιλητής του μιμείται τη στάση του σώματός του.
- Οι κινήσεις και η στάση του σώματος δεν εκφράζουν όμοια συναισθήματα και διαθέσεις (ανεξάρτητα από το πολιτισμικό περιβάλλον-κοινωνικοοικονομικό επίπεδο).
- Ο εκπαιδευτής βηματίζει μέσα στην αίθουσα.
- Ο εκπαιδευτής κινείται πίσω από τους εκπαιδευομένους.
- Ο εκπαιδευτής κάθεται πάνω στην έδρα-πάνω στο έδρανο.
- Ο εκπαιδευτής ακουμπάει στην έδρα- στο έδρανο.

- Κινήσεις-στάσεις του σώματος που δηλώνουν ανασφάλεια, άγχος αμηχανία, θυμό, σκεπτικισμό.
- Οι κινήσεις και η στάση του κεφαλιού έχουν συγκεκριμένο νόημα.
- Οι κινήσεις των ποδιών προδίδουν τον εσωτερικό κόσμο του υποκειμένου (αυτοπεποίθηση, νευρικότητα, ανασφάλεια).
- Το υποκείμενο στέκεται: κτύπημα, σταύρωμα των ποδιών- το υποκείμενο κάθεται: σταύρωμα των ποδιών κλπ.
- Ο εκπαιδευτής στέκεται πίσω από την έδρα, τον προβολέα διαφανειών, βιβλία κλπ.
- Ασφαλώς οι εκπαιδευτές δεν εκδηλώνουν τις ίδιες μορφές συμπεριφοράς ούτε αντιδρούν με τις ίδιες κινήσεις στα ερεθίσματα που προέρχονται από τους εκπαιδευομένους. Στην προκλητική παρατήρηση ενός εκπαιδευομένου κάποιος εκπαιδευτής μπορεί να αντιδράσει βίαια, ρίχνοντας επιτιμητικό και εχθρικό βλέμμα στον εκπαιδευόμενο, ένας άλλος μπορεί να τον αγνοήσει, ενώ ένας άλλος μπορεί να καταληφθεί από άγχος και να υποχωρήσει προς την έδρα, αναζητώντας ένα στήριγμα.

- **ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗ**

- Δεν μιλάμε με τα όργανα της φωνής αλλά με όλο μας το σώμα. Η ποιότητα της φωνής προδίδει την προσωπικότητα και τα συναισθήματα του υποκειμένου και επηρεάζει τη στάση και τις διαθέσεις του ακροατή.
- Συμπεριφορά ομιλητή- ακροατή στο πλαίσιο της επικοινωνίας
- Η φωνή ως αναγνωριστικό γνώρισμα του εκπαιδευτή.
- Κάθε λέξη προκαλεί θετικά ή αρνητικά συναισθήματα.
- Ο τόνος της φωνής δεν επιτρέπει ιδιαίτερα στους μικρότερους εκπαιδευόμενοι να αμφισβητήσουν τον λόγο του εκπαιδευτή.

- ρυθμός της φωνής: αργός (νωχέλεια) - γρήγορος (άγχος, ανασφάλεια). Όχι σταθερός ρυθμός.
- Γρήγορος ρυθμός στην αρχή: εξαντλείται ο εκπαιδευτής
- Αργός ρυθμός στην αρχή: δεν επαρκεί ο χρόνος.
- Ο ρυθμός κατευθύνεται στην επίτευξη στόχων
- ένταση της φωνής: χαμηλή(ανασφάλεια, επιφυλακτικότητα) δυνατή(ψυχική ένταση)
- *Μιλάει χαμηλόφωνα: δεν κατέχει το αντικείμενο;*
- *Η ποικιλία στην ένταση της φωνής οδηγεί τους εκπαιδευόμενοι στην κατανόηση του περιεχομένου.*
- *Αν ο εκπαιδευόμενος μιλάει χαμηλόφωνα, ο εκπαιδευτής πρέπει να μιλήσει με σχετικά δυνατή φωνή, και το αντίστροφο.*
- ύψος της φωνής: βαθιά φωνή: θετικά συναισθήματα
- ψιλή φωνή: θυμός ή γέλιο
- *Η ελαφρά χρωματισμένη φωνή δημιουργεί κλίμα οικειότητας.*
- *Σύντομες προτάσεις: αποφεύγονται τα συντακτικά λάθη- μιλάει πιο αργά και καθαρά.*
- *Έχει αποδειχθεί ότι το 25% των λέξεων ή φράσεων του εκπαιδευτή αποβλέπει στην προβολή της υπεροχής του.*

- ρυθμός της φωνής: αργός (νωχέλεια) - γρήγορος (άγχος, ανασφάλεια). Όχι σταθερός ρυθμός.
- Γρήγορος ρυθμός στην αρχή: εξαντλείται ο εκπαιδευτής
- Αργός ρυθμός στην αρχή: δεν επαρκεί ο χρόνος.
- Ο ρυθμός κατευθύνεται στην επίτευξη στόχων
- ένταση της φωνής: χαμηλή(ανασφάλεια, επιφυλακτικότητα) δυνατή(ψυχική ένταση)
- *Μιλάει χαμηλόφωνα: δεν κατέχει το αντικείμενο;*
- *Η ποικιλία στην ένταση της φωνής οδηγεί τους εκπαιδευόμενοι στην κατανόηση του περιεχομένου.*
- *Αν ο εκπαιδευόμενος μιλάει χαμηλόφωνα, ο εκπαιδευτής πρέπει να μιλήσει με σχετικά δυνατή φωνή, και το αντίστροφο.*
- ύψος της φωνής: βαθιά φωνή: θετικά συναισθήματα
- ψιλή φωνή: θυμός ή γέλιο
- *Η ελαφρά χρωματισμένη φωνή δημιουργεί κλίμα οικειότητας.*
- *Σύντομες προτάσεις: αποφεύγονται τα συντακτικά λάθη- μιλάει πιο αργά και καθαρά.*
- *Έχει αποδειχθεί ότι το 25% των λέξεων ή φράσεων του εκπαιδευτή αποβλέπει στην προβολή της υπεροχής του.*

- Σιωπή και διαστήματα παύσεων
- Flanders(1970): 2/3 της διδακτικής ώρας καλύπτονται από την ομιλία του εκπαιδευτή(αυτό οφείλεται στο δασκαλοκεντρικό στυλ διδασκαλίας και στην προσπάθεια για αποφυγή παύσεων).
- Σιωπή δεν σημαίνει έλλειψη επικοινωνίας αλλά σχεδιασμένη προσπάθεια για επίτευξη στόχων(πειθαρχία, υπογράμμιση φράσεων, συγκέντρωση της προσοχής, προετοιμασία για κάτι σημαντικό, δραστηριοποίηση της σκέψης των εκπαιδευομένων- χαλάρωση και ανάκτηση δυνάμεων).
- Η απρογραμμάτιστη σιωπή δημιουργεί ψυχική ένταση.
- «παγερή» σιωπή- «ύποπτη» ησυχία.
- Οι αρχάριοι εκπαιδευτές αποφεύγουν συνήθως τα διαστήματα σιωπής: τα μη λεκτικά σήματα γίνονται αμεσότερα αντιληπτά και συγκεντρώνουν την προσοχή των εκπαιδευομένων.
- Ανεπιτυχής συνταγή: διακοπή της ομιλίας, για να διαπιστωθεί αν προσέχουν οι εκπαιδευόμενοι- ψευδείς πληροφορίες.
- Δοκιμασμένη υπόδειξη: προσεγμένες παύσεις, αλλαγή θέσης, κτύπημα των χεριών, παραστατικές κινήσεις, έντονη οπτική επαφή.

- Το πρόβλημα της σιωπής περιμένει τον εκπαιδευτή μετά τη διατύπωση μιας ερώτησης:
- σχόλιο ή ερώτηση από τον ίδιο: αναμονή, ώστε να υπογραμμισθεί η σημασία της και να δοθεί στους εκπαιδευομένους ο χρόνος να αντιδράσουν(οι εκπαιδευόμενοι διατυπώνουν πιο εύστοχα τις απαντήσεις τους- οι αργοί εκπαιδευόμενοι δραστηριοποιούνται και παίρνουν συχνότερα τον λόγο). Πολλές φορές ο εκπαιδευτής σπεύδει να καλύψει την επικείμενη παύση,
- σχόλιο ή ερώτηση από τον εκπαιδευόμενο: παύση, ώστε να μπορέσουν εκπαιδευτής και εκπαιδευόμενοι να σκεφθούν και να οργανώσουν καλύτερα την απάντηση. Πολλές φορές δεν επιτρέπει στον ερωτώντα εκπαιδευόμενο να ολοκληρώσει την ερώτησή του- έχει προετοιμάσει την απάντηση κατά τη διάρκεια διατύπωσης της ερώτησης και δεν δείχνει να είναι έτοιμος να δεχθεί άλλη απάντηση.
- Μερικές φορές, για να καλύψει το διάστημα σιωπής, επαναλαμβάνει την ερώτηση ή την απάντηση ενός εκπαιδευόμενου. Αυτή η επανάληψη είναι άστοχη, αν αυτά που λέει ένας εκπαιδευόμενος δεν είναι κατανοητά ή δεν έχουν σχέση με το θέμα. Ασφαλώς η επανάληψη της απάντησης δείχνει ότι ο εκπαιδευτής υπογραμμίζει τις απόψεις του εκπαιδευόμενου. Δεν πρέπει ωστόσο να γίνεται χωρίς λόγο, γιατί μια τέτοια ενίσχυση έχει αρνητικές συνέπειες για το θέμα.
- Αίτια της συμπεριφοράς του: ανασφάλεια, προκατάληψη ότι οι εκπαιδευόμενοι δεν μπορούν να απαντήσουν ή ότι είναι υποχρεωμένος να απαντά αυτός στις ερωτήσεις των εκπαιδευομένων.
- Ορισμένες παύσεις κατά τη ροή του λόγου- οι οποίες
- καλύπτονται από επιφωνήματα, ήχους, «λέξεις»- προκαλούν αρνητικά

Έκφραση και μορφασμοί του προσώπου

- Το πρόσωπο αποτελεί τον «καθρέπτη» του εσωτερικού κόσμου, μέσα από τον οποίο προβάλλονται συναισθήματα, εξωτερικεύονται στάσεις ή διαθέσεις και δηλώνεται η επανατροφοδότηση σχετικά με απόψεις και θέσεις. Το πρόσωπο μεταβάλλεται πιο γρήγορα σε σύγκριση με άλλα κανάλια και εκπέμπει συχνότερα πληροφορίες.
- Ο λόγος υστερεί σε σύγκριση με την έκφραση του προσώπου, γιατί οι μυς του προσώπου μπορούν να εξωτερικεύσουν χίλιες εκφράσεις, ενώ μόνο λίγες λέξεις μπορούν να περιγράψουν την έκφραση του προσώπου.
- Ασφαλώς τα σήματα που εκπέμπει το πρόσωπο δεν εκφράζουν μόνο συναισθήματα, αλλά, συνοδεύοντας τον λόγο, υπογραμμίζουν συγκεκριμένα σημεία του, μεταφέρουν πληροφορίες και αντικαθιστούν λέξεις ή φράσεις.
- Το πρόσωπο-όπως και η φωνή- δεν ελέγχεται εύκολα. Ο άνθρωπος ήδη από την παιδική του ηλικία μαθαίνει να ελέγχει την έκφραση του προσώπου και γενικότερα τα συναισθήματά του.

- `Οχι σκυθρωπό πρόσωπο και αλαζονική έκφραση.
- Οι μορφασμοί και η έκφραση του προσώπου συντελούν στην αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας.
- Αβίαστο - προσποιητό χαμόγελο. Το χαμόγελο δραστηριοποιεί τη σκέψη του εκπαιδευομένου και έχει θετική επίδραση στη μάθηση.
- Το χαμόγελο δεν είναι πάντοτε απλή έκφραση χαράς και ευχαρίστησης αλλά εξωτερίκευση ενός θετικού συναισθήματος, το οποίο δημιουργεί οικείο περιβάλλον και προωθεί την επαφή και τη συνεργασία.
- Ορισμένες φορές το χαμόγελο προσπαθεί να περιορίσει τις αντιδράσεις που θα προκαλούσε μια «αρνητική» πληροφορία.

- Οπτική επαφή και επικοινωνία

- Αν το πρόσωπο αποτελεί τον καθρέπτη του εσωτερικού κόσμου του ανθρώπου, τα μάτια αποτελούν το κανάλι της εσωτερικής επικοινωνίας («τα μάτια μιλάνε»). Τα μάτια προσφέρουν πληροφορίες σχετικά με την ετοιμότητα για επικοινωνία, την προετοιμασία μιας απάντησης και τη δραστηριοποίηση καθώς και τον βαθμό φόρτισης της σκέψης.
- Παρατήρηση διαλεγόμενων μεταξύ τους υποκειμένων. Το υποκείμενο αποφεύγει την πρόσθετη επιβάρυνση που θα προκαλούσε η οπτική επαφή, όταν η σκέψη φορτίζεται σε μεγάλο βαθμό.
- Η απουσία της οπτικής επαφής δεν σημαίνει οπωσδήποτε άρνηση επικοινωνίας.
- Εσωστρεφή-εξωστρεφή υποκείμενα.
- Ο εκπαιδευτής πρέπει να αναπτύσσει συνεχή οπτική επαφή με τους εκπαιδευόμενους, η οποία δεν πρέπει να διακόπτεται εντελώς, ακόμα κι όταν γράφει στον πίνακα.
- Ο εκπαιδευόμενος αναπτύσσει οπτική επικοινωνία με τον εκπαιδευτικό και τους συνεκπαιδευόμενούς του, όταν ο ίδιος έχει τη δυνατότητα να λειτουργήσει άνετα και όταν το κλίμα της τάξης δεν είναι αρνητικά φορτισμένο.
-

- Παραπλάνηση του συνομιλητή με την αποφυγή της οπτικής επαφής- «μακιαβελική συμπεριφορά».
- Κατά την έναρξη της διδασκαλίας:
- α. ο εκπαιδευτής προσπαθεί να «συγκεντρώσει» τα βλέμματα των εκπαιδευομένων,
- β. απευθύνεται προς «θετικούς» εκπαιδευόμενους.
- Το έντονο βλέμμα δεν έχει πάντοτε θετικά αποτελέσματα. Η υπερβολική οπτική επαφή μπορεί να σημαίνει επιθετικότητα ή άγχος. Η αποφυγή της οπτικής επαφής μπορεί να ερμηνευθεί ως υποχωρητικότητα.
- Μερικές φορές τα λόγια του εκπαιδευτή δεν συμφωνούν με την έκφραση του προσώπου του. Οι εκπαιδευόμενοι κατά τη διάρκεια της καθημερινής επαφής τους με τον εκπαιδευτικό μαθαίνουν να διακρίνουν τα σήματα που εκπέμπει το πρόσωπό του.

